

УДК378. 016: 37. 011. 3

DOI: [10.35619/iiu.v1i22.713](https://doi.org/10.35619/iiu.v1i22.713)**Олександр БОНДАРЕВ**

здобувач PhD зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0008-9127-8353
e-mail: ddiiffoorrss@gmail.com

Олексій КУЗНЕЦОВ

здобувач PhD зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0002-7884-1136
e-mail: kuznietsov.oleksii24@rshu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ І КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті обґрунтовано, що професійна підготовка майбутнього педагога потребує переорієнтації з репродуктивної моделі навчання на інтерактивну, діяльнісну та комунікативно орієнтовану, що відповідає вимогам цифрової трансформації освіти. Методологічну основу дослідження становлять компетентнісний, діяльнісний, комунікативний, особистісно орієнтований і середовищний підходи, які у своїй сукупності забезпечують цілісність та ефективність професійного становлення педагога. Професійна компетентність розглядається як інтегративна характеристика особистості педагога, що поєднує когнітивні, діяльнісні, ціннісно-мотиваційні та рефлексивні складники й визначає готовність до ефективного виконання професійних функцій. Комунікативна компетентність трактується як здатність до конструктивної взаємодії, аргументованого діалогу, педагогічного партнерства та розвитку здобувачів освіти в умовах цифрового освітнього простору.

Розкрито систему організаційних форм, що сприяють формуванню професійних і комунікативних компетентностей: лекційно-практичні заняття з елементами кейс-методу, тренінги, міждисциплінарні модулі, педагогічна практика, тьюторські сесії, фасилітаційні зустрічі. Доведено ефективність застосування інтерактивних, проєктних, комунікативно-рефлексивних і цифрових методів навчання, які забезпечують формування в майбутніх педагогів навичок аналітичного мислення, комунікативної культури, критичного аналізу, емпатії та співпраці. Особлива увага приділена адаптації форм і методів до специфіки фахових дисциплін, зокрема підготовці майбутніх учителів математики та викладачів економіки. Підкреслено, що цифрове

освітнє середовище університету створює умови для міжособистісної взаємодії, розвитку цифрової грамотності та професійної мобільності.

Доведено, що формування професійних і комунікативних компетентностей майбутніх педагогів має здійснюватися в умовах інтеграції традиційних і цифрових технологій, інноваційних методів навчання, рефлексії та педагогіки партнерства.

Ключові слова: професійна компетентність, комунікативна компетентність, майбутні педагоги, цифрове освітнє середовище, інтерактивні методи, педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти характеризується інтенсивними процесами цифровізації, глобалізації та інтеграції міждисциплінарних підходів, що зумовлюють необхідність переосмислення цілей і змісту професійної підготовки майбутніх педагогів. Освітнє середовище університету стає простором професійного становлення, у якому поєднуються теоретичне навчання, практична діяльність, цифрова комунікація та педагогічна взаємодія. У цих умовах підготовка майбутнього педагога передбачає не лише засвоєння системи фахових знань, умінь і навичок, а й розвиток професійної рефлексії, здатності до творчої діяльності, педагогічної емпатії та ефективного спілкування. Особливої ваги набуває формування комунікативної компетентності, яка визначається як інтегративна характеристика особистості, що забезпечує успішну взаємодію в освітньому процесі, вміння аргументовано висловлювати позицію, налагоджувати партнерські відносини та конструктивно вирішувати педагогічні ситуації. Проблема формування професійних компетентностей у процесі вивчення фахових дисциплін є ключовою для підготовки майбутніх учителів математики, викладачів економіки та інших педагогічних спеціальностей. Саме через систему професійно орієнтованих курсів, інтегрованих із цифровими технологіями та інноваційними методами навчання, реалізується становлення професійної та комунікативної культури педагога, формуються його аналітичне мислення, мовленнєва компетентність і педагогічна майстерність.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена потребою в оновленні педагогічної освіти відповідно до викликів сучасного освітнього середовища, що вимагає від майбутніх фахівців високого рівня професійної та комунікативної компетентності як запоруки ефективної педагогічної діяльності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та розкрити особливості формування професійних і комунікативних компетентностей майбутніх педагогів у сучасному освітньому середовищі університету, визначити методологічні підходи, ефективні форми та методи організації освітнього процесу, які забезпечують інтеграцію теоретичної підготовки, практичної діяльності й цифрової взаємодії з метою підвищення якості професійної підготовки педагогічних кадрів.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Теоретичні та прикладні аспекти формування професійної компетентності майбутніх педагогів детально досліджено у працях вітчизняних науковців: С. Будак, М. Галагузової, В. Гриньової, В. Король, Н. Котової, О. Кривонос, Д. Луп'як, О. Лутаєнко, О. Марущак, В. Маслова, Т. Новікової, Р. Овчарової, К. Савченко, Л. Соломко, Н. Харитонової та інших. Значний внесок у розроблення цієї проблематики зробили й зарубіжні дослідники, зокрема Д. Брител, Є. Джимез, Р. Квасниця, В. Ландшеер, М. Леннон, П. Мерсер, М. Робінсон, які розглядали професійну компетентність як інтегративну якість особистості фахівця, що формується у процесі професійної підготовки та практичної діяльності. Окремі аспекти розвитку професійної компетентності майбутніх учителів в умовах змішаного навчання висвітлено у працях О. Коротун, О. Кривонос та А. Лозинської, які акцентують увагу на поєднанні традиційних і цифрових освітніх технологій у підготовці педагогічних кадрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-методологічна основа дослідження формування професійних і комунікативних компетентностей майбутніх педагогів у сучасному освітньому середовищі університету ґрунтується на інтеграції кількох ключових підходів, що визначають логіку, зміст і спрямованість педагогічного процесу підготовки фахівців.

Одним із провідних виступає компетентнісний підхід, який орієнтує освітню діяльність на досягнення конкретних результатів, виражених у здатності застосовувати знання, уміння, навички та цінності у професійних ситуаціях. На думку І. Холковської, професійна компетентність педагога є інтегративною характеристикою, що поєднує когнітивні, операційно-технологічні, особистісні й рефлексивні компоненти та визначає готовність до ефективного виконання професійних функцій (Холковської, 2017). Своєю чергою, Н. Мілорадова компетентнісний підхід розглядає як методологічну основу для побудови освітніх програм, зорієнтованих на розвиток творчої активності, ініціативності та здатності до саморозвитку (Мілорадова, Шевченко, 2020).

Важливим складником дослідження є діяльнісний підхід, що фокусується на активній ролі майбутнього педагога в процесі навчання. І. Зязюн підкреслював, що формування професійних якостей відбувається через діяльність, у якій знання набувають особистісного сенсу, а вміння – практичної спрямованості (Зязюн, 2013). У межах цього підходу педагогічна освіта постає як процес створення умов для самостійної, рефлексивної, комунікативно насиченої діяльності здобувача освіти.

Особливе місце належить комунікативному підходу, що визначає педагогічну взаємодію як основу професійного становлення. У межах цього підходу Л. Мороз-Рекотова трактує комунікативну культуру педагога як морально-етичний феномен, що забезпечує емпатійне, ціннісно орієнтоване спілкування з іншими учасниками освітнього процесу (Мороз-Рекотова, 2022). На думку Лайл М. Спенсера та Сігне М. Спенсера, комунікативна компетентність виступає як ключова поведінкова характеристика, що

забезпечує успішність професійної діяльності незалежно від галузі (Spencer, Spenser, 1993). Таким чином, розвиток комунікативної компетентності є необхідною умовою ефективності педагогічної взаємодії та професійної мобільності.

Особистісно орієнтований підхід розглядає здобувача освіти як активного суб'єкта навчання, носія індивідуального досвіду, потреб і цінностей. Зокрема, О. Якимчук наголошує, що реалізація цього підходу забезпечує перехід від знаннєвої парадигми до гуманістичної, де головною метою стає саморозвиток і самореалізація особистості (Якимчук, 2020). О. Горошкіна підкреслює значення створення умов для вияву індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти, розвитку їхнього критичного мислення та моральної автономії, що є необхідними передумовами становлення майбутнього вчителя (Горошкіна, Доротюк, 2022).

Суттєвим у контексті сучасної педагогічної освіти є середовищний підхід, який акцентує увагу на освітньому середовищі університету як системоутворювальному чиннику розвитку особистості. Н. Морзе зазначає, що цифрове освітнє середовище виступає каталізатором формування професійної компетентності педагога, оскільки інтегрує інформаційні, комунікативні та інноваційні технології (Морзе, Буйницької, 2021). У контексті цього В. Кухаренко додає, що освітнє середовище має бути відкритим, гнучким і варіативним, забезпечуючи педагогічну взаємодію в режимі онлайн і офлайн (Кухаренко, Бондаренко, 2020). Описуючи навчання через досвід, Д. Колб підкреслює, що розвиток компетентностей відбувається у процесі безпосереднього занурення у практичну діяльність, що особливо актуально для професійної підготовки педагогів (Kolb, 2014).

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що формування професійних і комунікативних компетентностей майбутніх педагогів базуються на синтезі всіх підходів, що забезпечують інтеграцію знань, умінь, досвіду та цінностей у процесі підготовки конкурентоспроможного фахівця нової генерації.

У межах нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати поняття «професійна компетентність» та «комунікативна компетентність». Професійна компетентність розуміється як інтегративна характеристика педагога, що поєднує знання, уміння, ціннісно-мотиваційні установки та готовність до педагогічної діяльності. У педагогічній науці підкреслюється, що професійна компетентність охоплює не лише когнітивні компоненти (знання теорії, методики, технологій), але також діяльнісні (здатність застосовувати, моделювати педагогічні ситуації), ціннісно-мотиваційні (педагогічна рефлексія, готовність до саморозвитку) та рефлексивно-регулятивні складники. Зокрема, дослідники зазначають, що професійна компетентність педагога визнається як сукупність професійних та особистісних характеристик, що забезпечує ефективне виконання педагогом завдань і обов'язків педагогічної діяльності (Раковець, Раковець, 2021). Своєю чергою, Г. Кошонько стверджує, що професійна педагогічна компетентність – це складна інтегративна якість особистості педагога, що включає засвоєння

вчителем професійних знань та умінь, готовність і спроможність реалізувати свій потенціал для успішної, творчої продуктивної діяльності шляхом професійного й особистісного самовдосконалення (Кошонько, 2016). Ураховуючи ці підходи, у цьому дослідженні професійну компетентність трактуємо як зазначену вище інтегративну характеристику, спрямовану на забезпечення ефективної педагогічної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища.

Комунікативну компетентність в контексті педагогічної діяльності визначаємо як здатність ефективно взаємодіяти у професійно-педагогічному середовищі, забезпечуючи розвиток і мотивацію здобувачів освіти. У наукових джерелах комунікативна компетентність розглядається як система знань, умінь і навичок, які забезпечують міжособистісне спілкування, побудову взаємовідносин, адаптацію до соціальних контекстів. Дослідники розглядають комунікативну компетентність як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, певну сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину і коло спілкування (Комунікативна компетентність, 2024). Інші науковці наголошують, що комунікативна компетентність – система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії (Велика, 2023). У межах нашого дослідження комунікативну компетентність мивизначаємо як зазначену вище здатність до педагогічної взаємодії, аргументації, діалогу, що сприяє мотивації та розвитку здобувачів освіти в умовах університетського середовища.

Ураховуючи методологічні засади, актуальним стає питання реалізації освітнього процесу через відповідні форми та методи, які забезпечують цілеспрямоване формування професійних і комунікативних компетентностей майбутніх педагогів в умовах університету. Формування таких компетентностей вимагає трансформації традиційної освітньої моделі – від переважно трансляційної до інтерактивної, діяльнісної та комунікативно-орієнтованої.

Формування професійних і комунікативних компетентностей майбутніх педагогів у сучасному освітньому середовищі університету передбачає цілісну систему організаційних форм, що забезпечують поєднання теоретичної підготовки, практичної діяльності, цифрової взаємодії та рефлексії. Як зазначає Н. Морзе, сучасна педагогічна освіта має ґрунтуватися на створенні відкритого, інтегрованого та гнучкого освітнього простору, у якому здобувач стає активним учасником освітнього процесу, а не пасивним споживачем знань (Морзе, Буйницької, 2021).

Однією з базових форм освітнього процесу залишається лекційно-практична система, яка в умовах цифровізації зазнає суттєвих трансформацій. Лекція перестає бути монологічною формою передачі інформації; натомість вона набуває інтерактивного, аналітичного характеру, передбачаючи обговорення професійних проблемних ситуацій, аналіз практичних кейсів, виконання мікродосліджень. За О. Дубасенюк, поєднання лекційних і

практичних занять із методами активного навчання дає змогу реалізувати компетентнісний і діяльнісний підходи, адже знання засвоюються через діяльність, а не шляхом відтворення (Дубасенюк, 2024).

Ефективними у формуванні комунікативної компетентності є тренінгові заняття, які забезпечують розвиток навиків педагогічного спілкування, рефлексії, активного слухання та партнерської взаємодії. Тренінговий формат дає здобувачам змогу не лише опановувати комунікативні техніки, а й аналізувати власний стиль спілкування, виявляти труднощі у взаємодії та долати бар'єри у професійній комунікації. Е. Яценко визначає тренінг як ефективний засіб формування морально-комунікативної культури, який поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові складові особистісного розвитку педагога (Яценко, 2019).

Особливу роль у процесі формування професійної компетентності відіграють міждисциплінарні модулі, які інтегрують зміст різних навчальних дисциплін і створюють умови для реалізації міжпредметних зв'язків. Такі модулі сприяють розвитку в здобувачів вищої освіти цілісного бачення педагогічної діяльності, вміння аналізувати освітні процеси в контексті економічних, соціальних чи культурних чинників. Як зазначає В. Огнев'юк, міждисциплінарна інтеграція сприяє формуванню аналітичного мислення майбутнього педагога, оскільки стимулює його до пошуку комплексних рішень і моделювання педагогічних ситуацій (Огнев'юк, Проценко, Мельниченко, 2021).

Важливим етапом професійного становлення майбутнього педагога є педагогічна практика, що виступає формою інтеграції теоретичних знань і практичних умінь. Саме під час практики відбувається апробація професійних і комунікативних навичок у реальному освітньому середовищі. Педагогічна практика створює можливість занурення у педагогічну взаємодію, розвиток емоційного інтелекту, здатності до рефлексії та співпраці. За висновком К. Корсікової, систематична рефлексія під час педагогічної практики є ключовим чинником професійного зростання, оскільки дає здобувачеві змогу усвідомити власні сильні сторони, труднощі та перспективи самовдосконалення (Корсікова, 2018).

Окремого значення в системі підготовки набувають тьюторські та фасилітаційні сесії, що забезпечують індивідуальний супровід і розвиток здатності до саморегуляції навчальної діяльності. Тьюторство як форма взаємодії сприяє особистісному розкриттю майбутнього педагога, допомагає йому усвідомити власну освітню траєкторію, визначити професійні цілі та сформувати внутрішню мотивацію. Тьюторська підтримка спрямована на створення умов для розвитку суб'єктності здобувача освіти, що безпосередньо пов'язано з формуванням його професійної компетентності (Шоробура, Рашина, 2020).

У сучасних умовах значна частина освітнього процесу реалізується в цифровому освітньому середовищі, яке забезпечує нові можливості для розвитку як професійних, так і комунікативних компетентностей. Платформи Google Workspace, Moodle, Padlet, Zoom, Mentimeter та інші цифрові

інструменти сприяють формуванню навичок дистанційної комунікації, цифрової етики, кооперації та командної роботи. О. Базелюк підкреслює, що цифрові середовища є не лише технічними засобами, адже вони виступають педагогічними просторами, у яких вибудовується нова культура професійного спілкування та взаємодії (Базелюк, 2019).

Отже, форми організації освітнього процесу в університеті мають бути спрямовані на активне включення майбутніх педагогів у професійно-комунікативну діяльність, створення умов для самостійного пошуку, дослідження, взаємодії та рефлексії. Їхня результативність визначається тим, наскільки вони забезпечують реалізацію компетентнісного, діяльнісного та середовищного підходів, інтегруючи теоретичні знання, практичний досвід і комунікативну культуру.

Методи навчання у системі професійної підготовки майбутніх педагогів визначають способи організації навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на досягнення цілей компетентнісного розвитку. Методи мають відображати активну позицію здобувача вищої освіти у процесі навчання, стимулювати його до самостійного пошуку, аналізу та комунікації, забезпечуючи реалізацію діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів.

Сучасна педагогічна практика засвідчує, що формування професійних і комунікативних компетентностей вимагає інтеграції інтерактивних, проєктних, комунікативно-рефлексивних та цифрових методів, які спільно забезпечують системність і практичну спрямованість освітнього процесу. Інтерактивні методи, такі як дискусії, рольові ігри, дебати, мозкові штурми, педагогічні ситуації, сприяють розвитку комунікативної активності, вміню аргументовано висловлювати позицію, будувати діалог і знаходити компроміс. Педагогічне спілкування є не лише інструментом передачі знань, а передусім – засобом виховання, що формує моральну і професійну культуру особистості (Гарькавець, Волченко, 2021).

Рольові ігри та симуляції освітніх ситуацій дозволяють майбутнім педагогам приміряти на себе професійні ролі – учителя, класного керівника, фасилітатора – та навчитися комунікативної гнучкості. Метод «Акваріум» або «Світове кафе» дає можливість відпрацьовувати навички міжособистісного спілкування у складних педагогічних контекстах. Інтерактивні методи забезпечують високий рівень мотивації здобувачів вищої освіти, сприяють формуванню критичного мислення та педагогічної рефлексії. Значного поширення у формуванні професійної компетентності набули проєктні та кейс-методи, які ґрунтуються на діяльнісному підході. За визначенням О. Тадеуш, метод проєктів створює ситуацію «навчання через дію», де здобувач виступає активним суб'єктом навчання, планує, досліджує, презентує результати й несе відповідальність за кінцевий продукт (Тадеуш, 2017). У контексті педагогічної освіти такі проєкти можуть мати міждисциплінарний характер – наприклад, створення методичних рекомендацій, інтегрованих уроків, цифрових освітніх ресурсів або моделювання освітніх кейсів. Метод кейсів сприяє розвитку аналітичного мислення, професійної мобільності та здатності приймати рішення в умовах невизначеності. Варто відзначити, що застосування кейс-

методу в навчанні майбутніх педагогів дозволяє розвивати навички аргументації, комунікації, самоорганізації та лідерства.

Формування комунікативної компетентності потребує застосування методів, що стимулюють самоаналіз, оцінку й осмислення власної професійної діяльності. До таких належать ведення портфоліо, щоденників рефлексії, взаємооцінювання та індивідуальні консультації. Педагогічна рефлексія є необхідною умовою професійного розвитку, оскільки забезпечує усвідомлення власного стилю спілкування, розуміння комунікативних помилок і шляхів їх подолання. Рефлексивні методи сприяють формуванню емпатії, толерантності, відкритості до партнерства – характеристик, що є базовими для комунікативної культури педагога. Використання методу «Педагогічне портфоліо» дозволяє здобувачу накопичувати досвід комунікації, відображати власні досягнення, фіксувати розвиток компетентностей. А метод «зворотного зв'язку» між викладачем і здобувачем вищої освіти створює умови для формування атмосфери довіри, взаємоповаги та спільного пошуку рішень – важливої ознаки педагогіки партнерства.

У цифровому освітньому середовищі університету формування професійних і комунікативних компетентностей відбувається також за допомогою цифрових методів. Згідно з Н. Морзе, цифрові технології стають не лише інструментом доступу до інформації, а й чинником розвитку аналітичного та комунікативного мислення здобувачів (Морзе, Буйницької, 2021). Серед найефективніших цифрових методів – використання платформ для спільної роботи (Google Workspace, Microsoft Teams, Moodle), онлайн-дошок (Jamboard, Padlet), інтерактивних опитувань і симуляцій (Mentimeter, Kahoot). Вони забезпечують можливість створення освітніх продуктів у команді, розвитку цифрової грамотності, формування культури онлайн-спілкування. І. Воронникова підкреслює, що в умовах дистанційної або змішаної освіти методи співпраці у віртуальних середовищах стають ключовим чинником формування професійної компетентності, адже дозволяють здобувачам вищої освіти тренувати навички самоорганізації, взаємодії й комунікації у цифровому контексті (Воронникова, 2022).

Отже, методи формування професійних і комунікативних компетентностей у сучасному освітньому середовищі університету ґрунтуються на принципах активності, співпраці, рефлексії та цифрової інтеграції. Їх системне використання дає змогу реалізувати компетентнісний підхід на практиці, сприяє поєднанню когнітивного, діяльнісного та комунікативного компонентів професійного розвитку майбутнього педагога.

У контексті підготовки майбутніх учителів математики та викладачів економіки особливого значення набуває адаптація форм і методів навчання до специфіки фахових дисциплін, що забезпечує цілісність професійної підготовки та сприяє формуванню інтегрованих компетентностей. Так, у процесі вивчення математичних дисциплін ефективним є впровадження модульних занять, спрямованих на командне створення навчальних кейсів, наприклад, розробку задач із реального бізнес-контексту чи економічного моделювання, поданих у форматі інтерактивного уроку з елементами

презентації, обговорення та рефлексії. Такий формат роботи забезпечує розвиток не лише аналітичного мислення, а й комунікативної гнучкості, уміння презентувати результати, аргументувати позицію та працювати в команді. Для майбутніх викладачів економіки результативними є педагогічні симуляції – моделювання переговорів між учасниками освітнього процесу, аналіз економічних ситуацій, створення інтегрованих планів занять із використанням дебатов, ділових ігор та проблемно-пошукових дискусій. Подібні форми сприяють розвитку навичок комунікації, критичного аналізу, прийняття рішень і формуванню педагогічного лідерства. У межах тренінгів із розвитку комунікативної компетентності майбутні педагоги виконують вправи, спрямовані на вдосконалення емпатійного слухання, ведення діалогу, аргументації позиції, надання конструктивного зворотного зв'язку. Особливо ефективними є рольові ситуації типу «учитель – учень – батьки», що формують мовленнєву культуру педагога, навички педагогічного такту та партнерської взаємодії. Паралельно в університетському освітньому середовищі створюється інформаційно-освітній простір на базі цифрових платформ (Google Workspace, Moodle, Padlet, Zoom), який сприяє реалізації середовищного підходу: здобувачі вищої освіти залучаються до розроблення мініпроектів, спільного створення навчального контенту, участі у вебінарах, групових чатах, взаємооцінюванні результатів роботи. Таке середовище імітує реальні умови майбутньої професійної діяльності педагога, формуючи його готовність до комунікації, співпраці та саморозвитку в цифровому суспільстві (Дубасенюк, Мороз, 2021; Ничкало, Гуревич, Кадемія, Кобися, Кобися, Гордійчук, 2021).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження засвідчило, що формування професійних і комунікативних компетентностей майбутніх педагогів у сучасному університетському середовищі базується на інтеграції компетентнісного, діяльнісного, комунікативного, особистісно орієнтованого та середовищного підходів. Такий синтез забезпечує єдність знань, умінь, цінностей і досвіду, необхідних для професійного становлення педагога нової генерації. Професійна компетентність педагога визначається як інтегративна характеристика, що об'єднує когнітивний, діяльнісний і ціннісно-мотиваційний компоненти, тоді як комунікативна компетентність проявляється у здатності до конструктивної взаємодії, аргументованого діалогу та педагогічного партнерства. Ефективність формування цих компетентностей забезпечується комплексом форм і методів навчання, зокрема лекційно-практичними заняттями з елементами кейс-методу, тренінгами, міждисциплінарними модулями, педагогічною практикою, тьюторськими сесіями та цифровими освітніми технологіями. Інтерактивні, проєктні, рефлексивні та цифрові методи сприяють розвитку критичного мислення, комунікативної культури й аналітичних умінь. Особливої значущості набуває адаптація форм і методів до специфіки фахових дисциплін – математичних і економічних, де поєднання модульних занять, симуляцій, дебатов і цифрових платформ створює умови для інтеграції теорії та практики. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у аналізі ефективності

інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток професійно-комунікативної культури педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Холковська, І. (2017). Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». 144 с.
- Мілорадова, Н., Шевченко, В. (2020). Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. *Габітус*. Вип. 16. С. 233–237.
- Зязюн, І. (2013). Ціннісні пріоритети підготовки вчителя. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей : зб. матеріалів X міжнар. пед.-мистец. читань пам'яті професора О. П. Рудницької*. Чернівці : Зелена Буковина. Вип. 4. С. 17–21.
- Мороз-Рекотова, Л. (2022). Вихователь ХХІ сторіччя: формування професійно-комунікативної культури майбутніх фахівців дошкільної освіти : монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С. 256 с.
- Spencer, L., Spencer, S. (1993). *Competence at Work: Models for Superior Performance*. New York: Wiley. 384 p.
- Якимчук, О. (2020). Компетентнісний підхід в освіті: українські реалії. *Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів*. С. 19-25
- Горошкіна, О., Доротюк, В. (2022). Компетентнісно орієнтоване навчання: сутність, форми і методи: навчальний посібник. Київ: Педагогічна думка. 221 с.
- Морзе, Н., Буйницької, О. (2021). Модернізація освіти в цифровому вимірі: монографія. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 300с.
- Кухаренко, В., Бондаренко, В. (2020). Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня». 409 с.
- Kolb, D. (2014). *Experiential Learning: Experience as the source of Learning and Development*. Second Edition. FT press. 275 p.
- Раковець, О., Раковець, С. (2021). Компетентність педагога як основа його професійної майстерності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 1 (105). С. 50–60.
- Кошонько, Г. (2016). Сутність та структура професійної компетентності педагога. *Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів : зб. наук. пр.* Житомир : ФОП Левковець. С. 30–37.
- Комунікативна компетентність. (2024). *Психологічна енциклопедія*. URL: https://www.psykholoh.com/post/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5?utm_source (дата звернення: 15 вересня 2025).

Велика, А. (2023). Особливості комунікативної компетентності вчителя англійської мови за умов сьогодення. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної онлайн конференції «Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця»*. С. 77–82.

Дубасенюк, О. (2024). Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 366 с.

Ященко, Е. (2019). Комунікативний тренінг як інноваційна форма розвитку комунікативної культури студентів в контексті освітньої діяльності. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. №83(І). С. 404–413.

Огнев'юк, В., Проценко, О., Мельниченко, О. (2021). Міждисциплінарний підхід у професійній підготовці здобувачів вищої освіти в умовах магістратури (на прикладі навчальної дисципліни «Освітологія»). *Освітологічний дискурс*. № 2 (33). URL: <https://scispace.com/pdf/mizhdistsiplinarii-pidkhid-u-profesiinii-pidgotovtsi-30pwsgrpq92.pdf> (дата звернення 15 вересня 2025).

Корсікова, К. (2018). Рефлексія майбутніх педагогів як компонент успішного проходження педагогічної практики. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Вип. 82(2). С. 159–162.

Шоробура, І., Рашина, І. (2020). Викладач-тьютор як суб'єкт дистанційного освітнього процесу. *Освітні обрії*. №2 (51). С. 110–112.

Базелюк, О. (2019). Вибір і використання цифрових засобів в освітньому процесі закладів професійної (професійно-технічної) освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. №2(16). С. 20-28.

Гарькавець, С., Волченко, Л. (2021). Спілкування в педагогічному процесі : навчальний посібник. Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”». 100 с.

Тадеуш, О. (2017). Метод проєктів як форма продуктивного навчання студентів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. Вип. 29. С. 142-146.

Воротникова, І. (2022). Дистанційне та змішане навчання як засіб реалізації індивідуальної траєкторії професійного зростання педагога. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 256 с.

Дубасенюк, О., Мороз, М. (2021). Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти. *Нові технології навчання [інтернет]*. №95. С. 48-56.

Ничкало, Н., Гуревич, Р., Кадемія, М., Кобися, А., Кобися, В., Гордійчук, Г. (2021). Формування фахової компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в умовах дуальної освіти засобами комп'ютерно орієнтованих технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*, Том 85, №5. С. 189-207.

REFERENCES

Kholkovska, I. (2017). Profesiino-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu [Professional and Pedagogical Competence of a

Teacher at a Higher Educational Institution]: navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: TOV «Nilan LTD». 144 s. [in Ukrainian]

Miloradova, N., Shevchenko, V. (2020). Kompetentnisnyi pidkhd yak metodolohichna osnova doslidzhennia profesiinoi kompetentnosti osobystosti [Competency Approach as a Methodological Basis for Researching Professional Competence of an Individual]. *Habitus*. Vyp. 16. S. 233–237. [in Ukrainian]

Ziazun, I. (2013). Tsinnisni priorytety pidhotovky vchytelia [Value Priorities of Teacher Training]. *Pedahohichna maisternist yak systema profesiinykh i mystetskykh kompetentnosti* : zb. materialiv X mizhnar. ped.-mystets. chytan pamiaty profesora O. P. Rudnytskoi. Chernivtsi : Zelena Bukovyna. Vyp. 4. S. 17–21. [in Ukrainian]

Moroz-Rekotova, L. (2022). Vykhovatel XXI storichchia: formuvannia profesiino-komunikatyvnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity [The 21st Century Educator: Forming a Professional and Communicative Culture among Future Preschool Education Specialists] : monohrafiia. Kharkiv : Vydavnytstvo Ivanchenko I. S. 256 s. [in Ukrainian]

Spencer, L., Spencer, S. (1993). *Competence at Work: Models for Superior Performance*. New York: Wiley. 384 r.

Yakymchuk, O. (2020). Kompetentnisnyi pidkhd v osviti: ukrainski realii [Competency-based Approach in Education: Ukrainian Realities]. *Filosofia osvity XXI stolittia*: poshuk priorytetiv. S. 19-25. [in Ukrainian]

Horoshkina, O., Dorotiuk, V. (2022). Kompetentnisno oriietovane navchannia: sutnist, formy i metody [Competency-based Learning: Essence, Forms and Methods]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Pedahohichna dumka. 221 s. [in Ukrainian]

Morze, N., Buinytskoi, O. (2021). Modernizatsiia osvity v tsyfrovomu vymiri [Modernizing Education in the Digital Dimension]: monohrafiia. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. 300 s. [in Ukrainian]

Kukhareno, V., Bondarenko, V. (2020). Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini [Emergency Distance Learning in Ukraine]: Monohrafiia. Kharkiv: Vyd-vo KP «Miska drukarnia». 409 s. [in Ukrainian]

Kolb, D. (2014). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Second Edition. FT press. 275 r.

Rakovets, O., Rakovets, S. (2021). Kompetentnist pedahoha yak osnova yoho profesiinoi maisternosti [Teacher Competence as the Basis of His Professional Skills]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. No. 1 (105). S. 50–60. [in Ukrainian]

Koshonko, H. (2016). Sutnist ta struktura profesiinoi kompetentnosti pedahoha [The Essence and Structure of a Teacher's Professional Competence]. *Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv u konteksti zahalnoievropeiskyykh intehtatsiinykh protsesiv* : zb. nauk. pr. Zhytomyr : FOP Levkovets. S. 30–37. [in Ukrainian]

Komunikatyvna kompetentnist [Communicative Competence]. (2024). Psykholohichna enktsyklopediia. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%>

B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5?utm_source (data zvernennia: 15 veresnia 2025). [in Ukrainian]

Velyka, A. (2023). Osoblyvosti komunikatyvnoi kompetentnosti vchytelia anhliiskoi movy za umov sohodennia [Features of the Communicative Competence of an English Teacher in Today's Conditions]. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi onlain konferentsii «Ukrainska mova ta kultura v suchasnomu humanitarnomu chasoprostori: aspekty mizhmovnoi komunikatsii ta formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti suchasnoho fakhivtsia»*. S. 77–82. [in Ukrainian]

Dubaseniuk, O. (2024). Diialnisni zasady pidhotovky maibutnikh kompetentnykh fakhivtsiv v umovakh suchasnykh vyklykiv [Operational Principles for Training Future Competent Specialists in the Face of Modern Challenges]: monohrafiia. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 366 s. [in Ukrainian]

Yashchenko, E. (2019). Komunikatyvnyi treninh yak innovatsiina forma rozvytku komunikatyvnoi kultury studentiv v konteksti osvitoi diialnosti [Communicative Training as an Innovative Form of Developing Students' Communicative Culture in the Context of Educational Activities]. *Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtatsii do yevropeiskoho osvithnoho prostoru*. No. 83(I). S. 404–413. [in Ukrainian]

Ohneviuk, V., Protsenko, O., Melnychenko, O. (2021). Mizhdystsypynarnyi pidkhdid u profesiinii pidhotovtsi zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh mahistratury (na prykladi navchalnoi dystsypliny «Osvitolohiia») [Interdisciplinary Approach in Professional Training of Higher Education Applicants in the Conditions of a Master's Degree (on the Example of the Academic Discipline «Education»)]. *Osvitolohichnyi dyskurs*. No. 2 (33). URL: <https://scispace.com/pdf/mizhdistsyplinnii-pidkhdid-u-profesiinii-pidgotovtsi-30pwsqpq92.pdf> (data zvernennia 15 veresnia 2025). [in Ukrainian]

Korsikova, K. (2018). Refleksiia maibutnikh pedahohiv yak komponent uspishnoho prokhozhdennia pedahohichnoi praktyky [Reflection of Future Teachers as a Component of Successful Completion of Pedagogical Practice]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky»*. Vyp. 82(2). S. 159–162. [in Ukrainian]

Shorobura, I., Rashyna, I. (2020). Vykladach-tiutor yak subiekt dystantsiinoho osvithnoho protsesu [Teacher-tutor as a Subject of the Distance Education Process]. *Osvitni obrii*. No. 2 (51). S. 110–112. [in Ukrainian]

Bazeliuk, O. (2019). Vybir i vykorystannia tsyfrovyykh zasobiv v osvithnomu protsesi zakladiv profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [Selection and Use of Digital Tools in the Educational Process of Vocational (Vocational and Technical) Education Institutions]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. No.2(16). S. 20-28. [in Ukrainian]

Harkavets, S., Volchenko, L. (2021). Spilkuvannia v pedahohichnomu protsesi [Communication in the Pedagogical Process]: navchalnyi posibnyk. Zhytomyr : TOV «Vydavnychiy dim «Buk-Druk». 100 s.

Tadeush, O. (2017). Metod proektiv yak forma produktyvnoho navchannia studentiv [The Project Method as a Form of Productive Student Learning]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Serii 16 : Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky. Vyp. 29. S. 142-146. [in Ukrainian]

Vorotnykova, I. (2022). Dystantsiine ta zmishane navchannia yak zasib realizatsii indyvidualnoi traiektorii profesiinoho zrostantia pedahoha [Distance and Blended Learning as a Means of Implementing an Individual Trajectory of Professional Growth of a Teacher]. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. 256 s. [in Ukrainian]

Dubaseniuk, O., Moroz, M. (2021). Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u zakladakh vyshchoi osvity [Pedagogical Conditions for the Formation of Professional Competence of Future Teachers in Higher Education Institutions]. *Novi tekhnolohii navchannia [internet]*. No. 95. S. 48-56. [in Ukrainian]

Nychkalo, N., Hurevych, R., Kademiiia, M., Kobysia, A., Kobysia, V., Hordiichuk, H. (2021). Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia v umovakh dualnoi osvity zasobamy kompiuterno oriientovanykh tekhnolohii [Formation of Professional Competence of Future Teachers of Vocational Training in Dual Education Using Computer-based Technologies]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, Tom 85, No. 5. S. 189-207. [in Ukrainian]

FORMATION OF PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCIES OF FUTURE TEACHERS IN THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE UNIVERSITY

Olexandr BONDAREV

PhD Student in Speciality 011 Educational, Pedagogical Sciences,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0008-9127-8353

e-mail: ddiiffoorrss@gmail.com

Oleksii KUZNETSOV

PhD Student in Speciality 011 Educational, Pedagogical Sciences,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0002-7884-1136

e-mail: kuznietsov.oleksii24@rshu.edu.ua

Abstract. The article substantiates that the professional training of a future teacher requires a reorientation from a reproductive model of learning to an interactive, activity-based and communicatively oriented one, which meets the requirements of the digital transformation of education. The methodological basis of the research is the competency-based, activity-based, communicative, personally oriented and environmental approaches, which together ensure the integrity and effectiveness of the teacher's professional development.

Professional competence was considered as an integrative characteristic of a teacher's personality, combining cognitive, activity, value-motivational, and reflective components and determining readiness for the effective performance of professional functions. Communicative competence was interpreted as the ability for constructive interaction, reasoned dialogue, pedagogical partnership, and the development of education seekers in the digital educational space.

A system of organizational forms that contribute to the formation of professional and communicative competencies has been revealed: lecture-practical classes with elements of the case method, trainings, interdisciplinary modules, pedagogical practice, tutoring sessions, and facilitation meetings. The effectiveness of using interactive, project-based, communicative-reflective and digital teaching methods has been proven, which ensure the formation of analytical thinking skills, communicative culture, critical analysis, empathy and cooperation among future teachers. Special attention was paid to the adaptation of forms and methods to the specifics of professional disciplines, in particular, the training of future mathematics teachers and economics teachers. It is emphasized that the university's digital educational environment creates conditions for interpersonal interaction, the development of digital literacy, and professional mobility.

It has been proven that the formation of professional and communicative competencies of future teachers should be carried out in conditions of integration of traditional and digital technologies, innovative teaching methods, reflection and partnership pedagogy.

Keywords: professional competence, communicative competence, future teachers, digital educational environment, interactive methods, teacher education.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку після рецензування 17.10.2025 р.